

Мар'яна Дроботенко

ДРОБОТЕНКО Мар'яна Олександрівна — аспірантка кафедри філософії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Сфера наукових інтересів — філософія освіти.

ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПОСТСЕКУЛЯРНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Досліджується проблема співвідношення християнсько-етичної та секулярної світоглядних пропозицій в освітньо-філософському дискурсі. З'ясовуються світоглядні альтернативи, що їм притаманні. Концептуалізується ідея постсекулярної освітньої системи. Визначаються її риси та зміст.

Ключові слова: *християнська етика, секуляризація, світоглядні пропозиції, постсекулярність.*

Фундаментальні орієнтації сучасної освіти, що формуються в ході пошуку нових парадигмальних її моделей, тісно пов'язані з системним аналізом місця й освітніх функціональних можливостей християнської етики у добу секуляризації, а також способів можливої інтеграції релігійних смислів у стратегіях сучасного виховання. У теоретичному, загальносвітоглядному плані означена проблема продиктована численними суттєвими факторами: глибинними змінами в суспільно-політичному та економічному устрої, переорієнтацією суспільства на нові типи соціально-економічних відносин, тенденціями глобалізації й антиглобалістськими прагненнями, розгортанням в освітній сфері Болонського процесу та пов'язаними з цим надіями і побоюваннями, неоднозначністю спроб реформування освіти й моделюванням нових освітньо-виховних стратегій. Сувпроводжуючись численними інноваціями у сфері теорії і практики освіти, всі ці явища породжують необхідність загального аналізу й зіставлення різних, а подекуди протилежних за своїм глибинним філософським підґрунтям, методологічних установок, що використовуються при розв'язанні проблем і завдань сучасного виховання.

© М. О. Дроботенко, 2012

Такими є християнська етика та секулярні світоглядні орієнтації сучасних стратегій виховання.

Спроби знайти способи гармонізації і синтезу можливих єдиних для їхнього об'єднання метаоснов філософсько-методологічного рівня часто призводять до протиставлення одних світоглядних орієнтацій іншим як найбільш перспективних, ефективних і правильних. У зв'язку з цим предметом особливої уваги та осмислення стає християнська етика в перспективі постсекуляризації світоглядних пропозицій як підґрунтя побудови нової системи виховної теорії і практики.

У практичному плані актуальність означеної проблеми позначена необхідністю побудови єдиного освітнього простору, потребою зрозуміти походження і дійсний зміст релігійних смислів у світоглядних орієнтаціях сучасної філософії освіти, що співіснують і протистоять одна одній у процесах реформування освітньо-виховних стратегій, а також потребою виявити ті метаоснови, на яких можлива гармонізація та інтеграція християнської та секулярної світоглядної перспектив в освітній площині.

Осмисленням освітньо-філософського виміру проблеми співвідношення християнсько-етичної та секуляризованої світоглядних пропозицій займаються як філософи, так і культурологи, психологи, соціологи. Питання християнської етики у філософії сучасного плану у добу секуляризації виявляються вписаними у розгляд можливих шляхів розвитку освітньо-виховної системи, перспективних виховних стратегій, визначення освітніх парадигм, побудови освітніх і виховних моделей і технологій, що здійснюють вітчизняні та зарубіжні вчені: Н. Агапова, В. Андрущенко, Б. Гершунський, В. Кремень, С. Клепко, А. Кусжанова, В. Пазенок та інші.

Особливе місце займають роботи, що дозволяють дослідити феномен освітнього аспекту християнської етики в добу секуляризації світоглядних пропозицій в контексті постмодерністських уявлень про сучасну культуру і тенденції її розвитку. Сучасні дослідники (О. Кирлежев, Н. Гаврілова, Х. Казанова, А. Колодний, Ю. Недзельська, Ю. Габермас та інші) виділяють специфічні особливості функціональності християнства (ширше релігії) у соціально-культурному просторі, що при певному ракурсі накладання на освітньо-виховний зміст, дозволяють експлікувати постсекулярний характер освітньо-виховного простору.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності і змістовного наповненні концепту «постсекулярна система освіти», визначенні якісних характеристик такої системи освіти.

Системний аналіз християнської етики в добу секуляризації позначений труднощами теоретичного гатунку. Йдеться про представленість релігійного та секулярного дискурсів у суспільстві. Протягом багатьох десятиліть секулярний дискурс є домінуючим. А це визначає асиметрію суспільної значущості секулярного та релігійного способу мислення. Позаяк релігія постає у приватно-особистісній перспективі, релігійному дискурсу відводиться така ж роль. Публічним статусом володіє лише секулярний дискурс. Будучи певною усталеною комунікативною системою, яка містить певні комунікативні й моральні норми, способи аргументації, ціннісні орієнтири, він усе ж не є універсально придатним. Тому, опиняючись під питанням, універсальні секулярні пропозиції в освітньо-філософській площині ініціюють пошук іншої комунікативної та етичної бази для стратегій сучасного виховання. Це актуалізує ревізію оцінки ролі християнської етики в сучасній секулярній освітній системі (і своєрідний аналіз власних помилок, що здійснюється представниками релігійної педагогіки).

Історичний розподіл і протистояння християнсько-етичної (ширше — релігійної) та секулярної світоглядної орієнтації зараз «зняте» співіснування цих типів в одному соціально-освітньому просторі. Кожна з них моделює цілісний погляд на освіту, але з позиції різних аспектів соціальної та індивідуальної діяльності. Вони розкладають свої власні акценти в цілях і цінностях освіти. Встановлення внутрішньої цілісності та вихідних основ кожної із систем пропозицій можливе у відповідності до розуміння і пояснення ними того чи іншого типу буття:

— суспільства з його специфічними вимогами забезпечення відтворення і розвитку соціуму в цілому й соціальні замовлення на певні професії та соціальні типи людей або, що особливо характерно для ринкових умов, на запити соціальних груп, котрі є споживачами освітніх послуг і мають можливість їхнього вибору;

— людини з її потребами в самовираженні своєї суб'єктивності, саморозвитку та самореалізації своєї особистості й максимального розкриття власної індивідуальності;

— природи з сформульованими «від її імені» вимогами забезпечення екологічної безпеки і збереження природних основ життя на Землі, нормального функціонування і розвитку людського організму в продовженні життєвого циклу, задоволення вітальних первинних потреб людини й розкриття як загальних, так і специфічних

її генетичних задатків і здібностей, збереження й примноження фізичного та психічного здоров'я;

— культури й вимог забезпечення її відтворення у людській діяльності в усьому її багатоманітті, у поведінці й житті людей, а також формування якостей людини, необхідних для успішної реалізації процесів розвитку самої культури [1, с. 186–187].

Проте нині йдеться про фундаментальні перетворення самої системи взаємодії релігійних (у нашому контексті християнсько-етичних) та секулярних світоглядних пропозицій у межах освітньо-виховного простору: не деякі «релігії» вторгаються в деяке «світське», але руйнується сама структура, що робить ці категорії можливими. Складається визнання тієї обставини, що модернізація освітньої системи при переході до нової фази охоплює як релігійний, так світський світогляд й рефлексивно видозмінює їх. Вираз «постсекулярна» система освіти не просто віддає релігіям данину освітнього визнання за той функціональний внесок, який вони вносять у справу відтворення бажаних мотивів, установок та етичних ідеалів.

Релігійне середовище продукує нові смисли, які виявляються актуальними для світського суспільства й держави. Так фідеїцентризм — категорія протестантського педагогічного вчення, виявилася актуальною для освітньої стратегії гуманної педагогіки. Аналогічна тенденція відмічається й з іншими поняттями християнського вчення — «образ Божий в людині», «соціологічне тлумачення природи людини» та іншими, які використовуються в освітніх програмах з відповідною світською етико-моральною виховною конотацією. Йдеться, відповідно, не тільки про той факт, що християнська етика утверджується у все більш секулярному освітньому середовищі, і не тільки про те, що суспільство повинно враховувати існування релігійних товариств.

Освітню секуляризацію слід розуміти як подвійний освітній процес, який змушує просвітницькі традиції, так і традиції релігійних учень осмислити межі кожного з цих поглядів. Тому потребує відповіді питання, чи ґрунтується секулярна освіта на деяких передумовах, які вона сама не може гарантувати? У такому формулюванні виражений сумнів полягає в тому, чи може демократична освітня система оновлювати нормативні основи свого існування із власних ресурсів й одночасно передбачається, що така освітня система ґрунтується на самостійних, світоглядних, етичних традиціях.

Секулярна перспектива освітньої стратегії вбачає в собі нерелігійне й постметафізичне виправдання нормативних основ демо-

кратичної освітньої інституційної системи. Насамперед хотілося б уточнити подвійну сутність проблеми. З когнітивного погляду, сумнів пов'язаний з питанням, чи підлягає взагалі освітньо-виховна стратегія секулярному, тобто нерелігійному, або постметафізичному, виправданню. Якщо ми навіть визнаємо можливість такого виправдання, то у мотиваційному плані залишається сумнів, чи може світоглядно плюралістична філософія освіти здобути нормативну стабільність через допущення існування на другому плані деякої незгоди, у кращому разі формальну, обмежену принципами. Адже якщо усунути й цей сумнів, усе ж залишається очевидним, що ліберальна філософія освіти ґрунтується на солідарності громадської позиції, а джерела такої солідарності в силу виходу секуляризації «з-під контролю» можуть вичерпатися.

Факт існування постсекулярних суспільств актуалізує уточнення, які когнітивні установки та які нормативні очікування ліберальна система освіти накладає на віруючих і невіруючих громадян стосовно один одного. У постсекулярному освітньому просторі формується усвідомлення нормативного розуміння, яке має значення для освітньо-виховної взаємодії невіруючих з віруючими. Нормативні передумови існування демократичної освітньо-виховної системи вимогливіші в тому, що стосується ролі громадян, котрі розуміють себе як суб'єктів освіти й виховання, ніж у тому, що стосується ролі громадян як адресатів освіти. Від адресатів освіти й виховання очікується лише те, що вони не будуть у своєму сприйнятті суб'єктивних свобод переходити межі, установлені освітньою політикою.

Статус суб'єктів та адресатів освіти експліцитно присутній у рольовому арсеналі сучасної цивілізованої особистості. Мотиви участі у формуванні освітньої політики й волі ґрунтуються, звичайно, на етичних проєктах, культурних формах життя, але ми не повинні забувати, що й освітньо-виховні практики володіють власною динамікою. Освітня система з демократичною плюралістичністю світоглядних пропозицій не тільки забезпечує негативними свободами учасників освітнього процесу, котрі стурбовані власним благом, вона мобілізує їх на участь у публічному спорі на теми, що стосуються всіх, надаючи їм комунікативної свободи. Таким чином, у сучасних дискурсах про християнську етику в добу секуляризації світоглядних пропозицій, про місце релігійних дисциплін у філософії навчального плану йдеться не просто про приватну справу, а також і про спірну інтерпретацію освітніх принципів й, імпліцитно,

про те, якими ми хочемо усвідомлювати себе у світлі багатоманіття наших культурних способів життя, наших світоглядів і релігійних переконань. Це забезпечує формування власного секулярного «багажу» освітньої системи для відтворення її мотиваційних передумов.

Секуляризація світоглядних пропозицій розкриває додаткові смисли людських цінностей та інтересів. В освітньо-виховному просторі секулярний дискурс намагається розгорнути свої межові смисли й установити універсально значущі поняття. За цими поняттями виявляється дещо інше. Освітні інституції не потребують божественної санкції. Але якщо виховна стратегія апелює до людської гідності, свободи й справедливості, то знову стає можливим релігійне обґрунтування педагогіки. Таким чином розкривається діалектичний зв'язок, у якому сакральне виступає символом профанального, а профанальне — сакрального. Людська гідність, наприклад, обґрунтовується ідеєю боговтілення, а саме боговтілення розглядається як особливий концепт власної гідності людини. Щодо питання про гідність людини, то означена символізація виявляє свій подвійний характер саме в перспективі зникнення цієї гідності. (Йдеться про біотехнології, що актуалізують освітньо-виховний аспект питання про сутність і призначення людини). В освітньо-філософському пошуку не всі концепти мають заявлену подвійність. Сакральний смисл виявляється лише в концептах, котрі підтверджують свою абсолютну, безумовну значущість: «гідність людини», «свобода особистості», «свобода совісті». Характеризуючи подібні конструкції в осмисленні соціально-політичної сфери, Г. Гутнер пропонує називати їх трансцендентальними [2, с. 21].

Саме ті концепти, що розкривають означену подвійність, можуть претендувати на універсальну комунікативну значущість. Їх нечисельність компенсується саме потенційною спроможністю бути предметом універсальної згоди. Іншими словами, самі такі універсально значущі, трансцендентальні, концепти розкривають смисл постсекулярної епохи [2, с. 22].

За таких умов інтеркультурність постає як вимір, необхідний для дискусії про місце християнської етики в секуляризованій плюральності світоглядних пропозицій для сучасної філософії освіти, про питання людського буття, котрі не обмежуються християнським світом або західною традицією, яка ставить на чолі розум. І християнська етика, і секуляризація світоглядних пропозицій є

універсальними самі собою. Але *de facto* ці форми світоглядної культури нині повинні узгоджувати в собі креативну ідею — вони є прийнятними тільки для частини людства й тільки для неї вони зрозумілі. Важливо, передусім, те, що всередині самих світоглядних пропозицій не існує більше одноманіття, але для всіх них характерні глибокі протиріччя, які розділяють їхні власні культурні традиції. З цього випливає, по-перше, що кількість конкурувальних світоглядних культур набагато менше, ніж задається спершу; по-друге, ні християнсько-етична, ні секуляризовані світоглядні пропозиції за фактом не є універсальними. Освітньофілософська традиція чітко виявляє, що є начала однаково цінні як безрелігійному, так і релігійному світогляду критичній аналіз потенцій і функціоналу християнської етики в добу секуляризації світоглядних пропозицій уможлиблюється через «досвід поліфонічної кореляції» (термін Й. Ратцингера) [3, с. 107].

Особливість місця християнської етики в добу секуляризації світоглядних перспектив полягає у тому, що джерела релігійного пошуку охоплюють увесь досвід людської історії. Сьогодні вона опиняється перед обличчям всіх можливих релігійних традицій і практик. Християнська етика у добу секуляризації світоглядних пропозицій перебуває в опозиції з іншими релігійно-етичними культурами світогляду, з секулярними світоглядними пропозиціями, лавіює між «безбожжям» та «без моральністю».

Ще однією особливістю, що визначає християнську перед секуляризацією світоглядних пропозицій, пов'язана з процесами глобалізації. Світ став єдиним, взаємопов'язаним цілим, і світові релігії зі своїми етичними системами зіткнулися. Усвідомленими стають факти, що деякі релігії й досі є визначальним фактором суспільного буття (розуміється в цьому разі іслам як основа особливої «ісламської цивілізації»); секуляризація — особливість саме християнського світу і не поширюється на інші релігійні традиції.

Висновки. Таким чином складна система поєднання і співіснування християнських та секулярних світоглядних пропозицій у сучасних філософсько-освітніх пошуках визначають формування постсекулярного характеру сучасної філософії освіти. Основні її світоглядні імперативи можна сформулювати так

- Знаковим для постсекулярної філософії освіти є варіативність, синкретичність, невизначеність (розмитість) релігійних та секулярних орієнтирів.

- Добре налагоджене вивчення релігії в сучасній системі освіти не запобігає релігійному синкретизму, бо у свідомості існують прийнятні релігійні уявлення та уявлення іншого нерелігійного походження.

- Плюралізм світоглядних орієнтирів більшою мірою веде не секуляризму, а політеїзму. Відбувається демонополізація секуляристської установки для освітньо-виховних стратегій.

- Філософія освіти звертається до християнсько-етичної світоглядної пропозиції в її інтегративній функції, яка розкривається в здатності слугувати індикатором для членів не лише конфесійних, але і національних, етнокультурних, цивілізаційних спільностей. Християнська етика слугує не тільки як джерелом ідеальних, «трансцендентних» смислів, а і як засіб самоідентифікації індивідів і спільностей з усіма практичними наслідками (поділ на своїх і чужих, колективна етика, легітимація нормативної поведінки, культурна автономія).

Якою вбачається антропологічна перспектива в такому випадку? Головний висновок в тому, що християнсько-етичний орієнтир у виховних стратегіях не суперечить сучасним (точніше «постсучасним») освітньо-виховним запитам. Оскільки секуляристські концепції так само піддаються перевірці на істинність і універсальність, також перетворюючись на одиничні концепції. У той же час християнсько-етична світоглядна пропозиція постає саме як «пропозиція», адже в постсекулярну епоху релігії втратили статус загального законодавця, що говорить від імені Бога й Творця світу. Позитивна причетність релігії може дати щось нове, не «посягаючи» на не-релігійне.

Література

1. *Агапова Н.Г.* Парадигмальні орієнтації і моделі сучасного виховання (системний аналіз в контексті філософії культури) : монографія / Н.Г. Агапова; Ряз. гос. ун-т ім. С.А. Есенина. — Рязань, 2008. — 364 с.

2. *Гутнер Г.* Секулярність, постсекулярність і універсализм. Замітки до діалогу Хабермаса і Ратцингера / Г. Гутнер // Хабермас Ю., Ратцингер Й. (Бенедикт XVI) Діалектика секуляризації. О розумі і релігії / Пер. з нем. (Серія «Сучасне богослов'я»). — М.: Біблейсько-богословський інститут св. апостола Андрія, 2006. — 112 с. — С. 4-21.

3. *Ратцингер Й.* Чим держиться світ. Дополітичні моральні основи ліберального державства / Й. Ратцингер // Хабермас Ю., Ратцингер Й.

(Бенедикт XVI) Диалектика секуляризации. О разуме и религии / Пер. с нем. (Серия «Современное богословие»). — М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2006. — 112 с. — С. 77–108.

Дроботенко М.О.

ХРИСТИАНСКАЯ ЭТИКА В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПОСТСЕКУЛЯРНОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Исследуется проблема соотношения христианско-этической и секулярной мировоззренческих предложений в образовательно-философском дискурсе. Выясняются мировоззренческие альтернативы, что им принадлежат. Концептуализируется идея постсекулярной образовательной системы. Определяются ее черты и содержание.

Ключевые слова: христианская этика, секуляризация, мировоззренческие предложения, постсекулярность.

Drobotenko M.O.

CHRISTIAN ETHICS IN THE CONTEXT OF FORMATION OF POST-SECULAR EDUCATIONAL SYSTEM

The article analyzes the problem of Christian-ethical and secular correlation of ideological suggestions in educational and philosophical discourse. It clarifies ideological alternatives that are so typical to them. The article conceptualizes the idea of post-secular educational system, defines its features and contents.

Key words: Christian ethics, secularization, ideological suggestions, post-secularization.

Надійшла до редакції 24.08.2012 р.